

Teologicznomoralne aspekty sieroctwa

Tomasz Gwoździewicz, *Sieroctwo jako problem społeczny i moralny*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2019, ss. 260, ISBN 078-83-8099-084-5.

Sieroctwo jest zagadnieniem poruszonym przez różne dyscypliny naukowe, na ich tle jednak perspektywa teologicznomoralna prezentuje się dość blado. Właściwie na polskim rynku wydawniczym brakowało syntetycznego opracowania teologicznomoralnego poświęconego, bądź co bądź, ważnemu egzystencjalnie, społecznie, kulturowo, religijnie, etycznie etc. zagadnieniu. Choć tematyka sieroctwa pojawia się w opracowaniach teologicznych i literaturze religijnej, jednak pisano o niej najczęściej bądź to na kanwie omawiania innych kwestii, bądź to jedynie w odniesieniu do aspektów biblijnych lub pastoralnych.

Gdy tymczasem problematyka ta zawiera całą paletę dylematów moralnych i moralnospołecznych, które pojawiają się już chociażby przy analizie samego określenia sieroctwa czy przy wskazaniu na zakres znaczeniowy różnych typów sieroctwa. W tym kontekście zwraca się uwagę na coraz mocniej dostrzeganą krytykę samego terminu sieroctwo i sierota. Pojawiają się nawet postulaty z niektórych humanistycznie nastawionych środowisk naukowych, by użycia tych terminów wprost zaniechać jako anachronicznych, nieprecyzyjnych, a nawet posiadających silne właściwości stygmatyzujące (wywołujące u dzieci lęk, poniżenie, poczucie niższości). Rezygnacja z nich byłaby też pewną formą szacunku wobec biologicznych rodziców. Wśród klasyfikacji sieroctwa wskazuje się także m.in. takie jego typy, jak sieroctwo będące wynikiem braku identyfikacji z własną płcią itp., co grozi swoistą „inflacją sieroctwa” i jego ideologizacją. Analogiczny proces można dostrzec, jeśli chodzi o pojęcie praw człowieka, gdzie pod tę kategorię próbuje się podpiąć postulaty różnych mniejszości czy innych istot żywych (zwierząt, a nawet roślin), żądanie nieograniczonego prawa do aborcji, co w końcu doprowadziło do relatywizacji samego pojęcia.

W tym kontekście z zainteresowaniem należy powitać monografię naukową ks. Tomasza Gwoździewicza pt. *Sieroctwo jako problem społeczny i moralny*, wydaną przez Księgarnię św. Jacka. Autor jest kapłanem diecezji bielsko-żywieckiej, doktorem teologii moralnej, absolwentem Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, a sama publikacja jest pokłosiem badań naukowych w ramach prze-wodu doktorskiego sfinalizowanego w 2019 roku.

Recenzowana książka składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych wykazem skrótów (s. 9) oraz wstępem (s. 11-21). Całość została dopełniona zakończeniem (s. 219-199), bibliografią (s. 200-225) oraz abstraktem w języku angielskim. Wstęp książki, oprócz wprowadzenia do głównej tematyki, omawia podstawowe kwestie metodologiczne, takie jak przyjęte cele i wykorzystane metody badawcze, ukazuje motywy realizacji podjętego projektu naukowego, ogólnie charakteryzuje źródła i wykorzystaną literaturę przedmiotu oraz prezentuje strukturę monografii.

Rozdział pierwszy pt. *Rodzina jako podstawowe środowisko życia i rozwoju człowieka* (s. 23-57) stanowi szerokie tło dla głównego przedmiotu badań. Przedstawia rodzinę jako naturalne środowisko człowieka zdolne do zaspokojenia wszystkich jego potrzeb w stopniu pełniejszym niż inne podmioty. Autor, wychodząc od istoty wspólnoty rodzinnej jako sanktuarium życia i miłości, koncentruje się na omówieniu fundamentalnych warunków niezbędnych do tego, by rodzina mogła wypełnić swoje zadania, oraz na przedstawieniu znaczenia relacji międzypersonalnych, które ją konstytuują. Doświadczenie sieroctwa sprawia, że dziecko jest ich pozbawione w całości lub częściowo, co rodzi negatywne skutki i zaburza jego rozwój na różnych płaszczyznach, w tym zwłaszcza emocjonalnej.

Następne cztery rozdziały tworzą zasadniczy korpus tematyczny publikacji, poddając szczegółowej analizie poszczególne aspekty sieroctwa: terminologiczny, przyczynowo-skutkowy, praktyczny (zawierający analizę i ocenę moralną sposobów rozwiązania problemu sieroctwa i jego kompensacji) oraz duszpasterski.

Rozdział drugi pt. *Zjawisko sieroctwa i jego rodzaje* (s. 59-101) omawia przede wszystkim całe *spectrum* pojęć określających rodzaj nieobecności rodziców w wychowaniu dzieci oraz coraz liczniejsze zjawiska społeczne, które są przyczyną opuszczenia dzieci przez rodziców. Przedstawia następnie zjawisko sieroctwa w perspektywie biblijnej, a także szczególną troskę o sieroty w aspekcie historycznym. Szczególną rolę w tym zakresie odegrało chrześcijaństwo, dla którego pomoc sierotom była sposobem wypełniania wymogów miłosierdzia. Warto już w tym miejscu nadmienić, że ta bogata prezentacja nowych rodzajów sieroctwa jest ważna, choć, na co już zwrócono uwagę, kontrowersyjna, ponieważ ukazuje szereg dylematów moralnych, które jednocześnie stają się nowymi argumentami za podjęciem teologicznomoralnej refleksji nad sieroctwem.

Rozdział trzeci pt. *Przyczyny i następstwa sieroctwa* (s. 103-143) poddaje naukowej analizie uwarunkowania sieroctwa oraz jego skutki. Ich dogłębne zrozumienie jest ważne dla oceny moralnej i dla zaproponowania konkretnych działań zaradczych także na płaszczyźnie pastoralnej. Autor zaproponował jasne kryterium podziału przyczyn sieroctwa na czynniki makrospołeczne i mikrospołeczne i je wieloaspektowo omawia. Przedstawione skutki sieroctwa obejmują sferę emocjonalną dziecka, poczucie bezpieczeństwa, trudności w budowaniu relacji rodzinnych i społecznych oraz szereg problemów zdrowotnych oraz następstw na płaszczyźnie moralnej.

Rozdział czwarty pt. *Możliwości rozwiązania problemu sieroctwa* (s. 145-184) przedstawia cztery sposoby zaradzenia temu zjawisku społecznemu: adopcję, adopcję prenatalną, domy dziecka jako jedną z form opieki instytucjonalnej oraz rodzicielstwo zastępcze jako jedną z form opieki rodzinnej. Autor nie tylko przedstawia istotę każdego ze sposobów, ale także ukazuje ich historię oraz różne dylematy – nierozdzielnie z charakterem moralnym – z nimi związane.

Rozdział piąty pt. *Wyzwania duszpasterskie wobec zjawiska sieroctwa* (s. 185-218) ukierunkowuje dotychczasową refleksję o charakterze opisowo-doktrynalnym na sferę *praxis*. Autor słusznie zakłada, że badane przez niego zjawisko stanowi dla Kościoła konkretne wyzwanie. Ujęcie to wpisuje się zresztą w długą tradycję, bowiem od samych początków Kościół obdarzał szczególną predylekcją i troską osoby osierocone. Zaproponowane przez autora działania, oprócz samej troski o sieroty jako wymogu chrześcijańskiego miłosierdzia, obejmują także dbałość wspólnoty Kościoła o trwałość małżeństwa i rodziny oraz podjęcie specjalistycznych działań duszpasterskich na rzecz osób osieroconych, przy uwzględnieniu ich specyfiki i sytuacji egzystencjalno-społecznej.

W zakończeniu książki (s. 219-218) ks. Gwoździewicz uporządkował i wyciszył najważniejsze osiągnięcia poszczególnych jej części. Zwrócił także uwagę na możliwość nowych kierunków badań, którymi mogą się zrodzić pod wpływem lektury. Dostrzegł aspekty problemu, które mogą być podjęte przez inne działy teologii, w tym głównie teologię duchowości i teologię pastoralną.

Już to ogólne przedstawienie zawartości recenzowanej publikacji pokazuje niektóre jej walory merytoryczne i może stanowić zachętę do zapoznania się z nią. Nie ulega wątpliwości, że jej główna wartość wiąże się najpierw w sposób istotny z wyborem problematyki sieroctwa. Lektura książki ukazuje z jednej strony sieroctwo jako złożone zjawisko społeczne, z drugiej zaś zawiera całe spektrum problemów, które domagają się namysłu z perspektywy etyczno-społecznej. Niewątpliwie autor potrafił je dostrzec, opisać, posługując się badaniami innych dyscyplin naukowych, i dokonać oceny w świetle założeń antropologii i moralności chrześcijańskiej.

Przyjęta przez ks. Gwoździewicza szeroka (uwarunkowana zakresem znaczeniowym sieroctwa) perspektywa badawcza w żadnej mierze nie narusza spójności narracji, wręcz przeciwnie, staje się okazją do przedstawienia szeregu interesujących kwestii szczegółowych, które z jednej strony ubogacą potencjalnego czytelnika, a autorowi ułatwiły realizację postawionych celów badawczych. Pokazują też jego erudycję, a także kompetencję naukową w zakresie dość szczegółowych zagadnień z obszaru nauk o rodzinie, bioetyki czy teologii moralnej społecznej. Podjęta przez ks. Gwoździewicza refleksja nad moralnospołecznymi aspektami sieroctwa jest także udaną ilustracją z jednej strony

profetyczno-krytycznego, z drugiej zaś praktyczno-pastoralnego charakteru społecznego dyskursu Kościoła. Funkcja profetyczno-krytyczna znajduje swój fundament i równocześnie wyraża się w bezkompromisowym zaangażowaniu się Kościoła w obronę godności człowieka i jego praw. I ostatecznie taki charakter najpełniej wybrzmiewa z naukowych rozważań autora na temat sieroctwa, szczególnie w czwartym rozdziale.

Analizując różne możliwości rozwiązania problemu sieroctwa, w tym zwłaszcza adopcję i adopcję prenatalną embrionów, ks. Gwoździewicz przyjął za kryterium ich oceny i zarazem godziwości afirmację godności i praw osoby osieroconej. Podobne personalistyczne ukierunkowanie widoczne jest także w rozważaniach na temat wyzwań duszpasterskich wobec zjawiska sieroctwa, które z kolei wpisuje się w funkcję praktyczno-pastoralną nauki społecznej Kościoła, a tym samym moralności życia społecznego. Wszystkie ukazane działania mające na celu czy to wprost troskę o sieroty jako przezwyciężenie marginalizacji, ale także dbałość o trwałość małżeństwa i rodziny, czy szczególnie formy działalności duszpasterskiej względem osób osieroconych i osamotnionych są elementem preferencyjnej opcji na rzecz ubogich, głównego paradygmatu ewangeliczno-pastoralnego współczesnego Kościoła, i odwołaniem do chrześcijańskiej kairologii. Lepsze rozpoznanie sytuacji, w jakiej przychodzi żyć i działać współczesnemu człowiekowi i Kościołowi, jest jednym z istotnych warunków skuteczniejszego oddziaływania ewangelizacyjnego. Kairologiczny wymiar życia chrześcijańskiego oznacza także, że konieczne jest uchwycenie istotnych uwarunkowań historycznych, społecznych, kulturowych itd., w których żyje człowiek, w tym przypadku człowiek osierocony.

Warto na koniec podkreślić praktyczno-aplikacyjny charakter analiz, który towarzyszy autorowi przez cały tok naukowego dyskursu, co sprawia, że publikacja nie jest kolejnym przyczynkiem o wysokim stopniu uogólnienia, ale staje się uporządkowanym kompendium doktrynalnym i pastoralnym dotyczącym sieroctwa, któremu nieobcy jest wymiar *praxis*. Ks. Tomasz Gwoździewicz w tym kontekście prezentuje się nie tylko jako kompetentny teolog moralista i etyk społeczny w odniesieniu do tematyki sieroctwa, ale także jako znawca innych aspektów tego złożonego zagadnienia. Teologicznomoralne konkluzje zostały usytuowane i skonfrontowane ze współczesnymi badaniami o człowieku i jego społecznych uwarunkowaniach. Przy czym samo wkroczenie w nieteologiczne dziedziny wiedzy zostało potraktowane zarówno jako konieczność, jak również jako poważne wyzwanie niewolne od metodologicznych problemów.

Ks. Jerzy Gocko SDB

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie

ORCID: <https://orcid.org//0000-0002-6513-5681> * jerzy.gocko@kul.pl

DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2021.1.17>